

sonra İbn Ebû Şeybe hakkındaki eleştiriler konusunda bu görüşü tercih etmiş, onun münker bir hadisine rastlamadığını, Abdân'dan edindiği bilgiye göre de kötü bir râvi olmadığını ifade etmiştir. İbn Hacer de bu görüşe katılmış, onun sağlam olmayan bir rivayetine rastlamadığını söylemiştir. Hayatının son döneminde Bağdat'a yerleşen İbn Ebû Şeybe Cemâziyevvel 297'de (Ocak 910) burada vefat etti. İbn Hacer ölüm tarihini 287 (900) olarak zikretmiştir.

Eserleri. 1. Sü'âlâtü Muhammed b. 'Osmân b. Ebî Şeybe li-'Alî b. el-Medîni. İbn Ebû Şeybe'nin hadis rivayeti yanında cerh ve ta'dîl ile de meşgul olduğunu gösteren ve onun Ali b. Medîni'ye bu konuda bizzat sorduğu veya başkaları tarafından sorulup kendisinin tesbit ettiği 260 meselenin cevabını ihtiva eden eser Muvaffak b. Abdullah b. Abdülkâdir tarafından yayımlanmıştır (Riyad 1404/1984). **2. Kitâbü'l-'Arş ve mâ ruviye fih.** Arş konusunda Cehmiyye'ye karşı reddiye olarak yazılan ve doksan rivayeti bir araya getiren eseri Ebû Abdullah Muhammed b. Hamed el-Humûd neşretmiştir (Küveyt 1406/1986). **3. Kitâb fihî zikru halki Âdem ve hatî'etüh ve tevbetüh ve ebvâb fî vilâdeti'n-nebî ve gayri zâlik.** Bir nüshası Dârü'l-kütübî'z-Zâhiriyye'de kayıtlıdır (Mecmua, nr. 19, vr. 46-57). İbn Ebû Şeybe'nin bunlardan başka hadis râvilerine dair hacimli bir kitap olduğu belirtilen *et-Târîh*'i ile *es-Sünen fi'l-fıkḥ* (İbnü'n-Nedîm, s. 285) adlı bir eserinin bulunduğu zikredilmiştir.

BİBLİYOGRAFYA :

İbn Ebû Şeybe, *Sü'âlâtü 'Osmân b. Ebî Şeybe li-'Alî b. el-Medîni* (nşr. Muvaffak b. Abdullah), Riyad 1404/1984, neşredenin girişi, s. 13-25; a.mlf., *Kitâbü'l-'Arş ve mâ ruviye fih* (nşr. Muhammed b. Hamed el-Humûd), Küveyt 1406/1986, neşredenin girişi, s. 21-40; İbn Adî, *el-Kâmil*, VI, 2297; İbnü'n-Nedîm, *el-Fihrist* (Teceddüd), s. 285; Hâkim en-Nisâbü'rî, *Sü'âlât* (nşr. Muvaffak b. Abdullah b. Abdülkâdir), Riyad 1404/1984, s. 136; Sehmî, *Sü'âlât* (nşr. Muvaffak b. Abdullah b. Abdülkâdir), Riyad 1404/1984, s. 99; Hatîb, *Târîhu Bağdâd*, III, 42-47; Sem'ânî, *el-Ensâb*, II, 417; IV, 140-141; İbnü'l-Cevzî, *el-Muntazam* (Atâ), XIII, 102; İbnü'l-Esir, *el-Lübâb*, II, 315; Zehebî, *A'lâmü'n-nübelâ'*, XIV, 21-23; a.mlf., *Tezkiretül-huffâz*, II, 661-662; a.mlf., *Mizânü'l-'itidâl*, III, 642-643; Sa'fedî, *el-Vâfi*, IV, 82; İbn Kesir, *el-Bidâye*, XI, 111; İbn Nâsirüddîn, *Tavzîhu'l-müştebih* (nşr. M. Naîm el-Araksûsî), Beyrut 1414/1993, III, 385; İbn Hacer, *Lisânü'l-Mizân*, V, 280-281; Sü-yûtî, *Tabakâtü'l-huffâz*, s. 291-292; Dâvûdî, *Tabakâtü'l-müfessirin*, II, 194-195; İbnü'l-İmâd, *Şezerât*, II, 226; *Keşfü'z-zunûn*, I, 276; II, 1438; *Hedîyyetü'l-'ârifin*, II, 23; Sezgin, *GAS* (Ar.), I, 320; Elbânî, *Mahtûlât*, s. 17-18.

EMİN AŞIKUTLU

İBN EBÛ ŞEYBE, Ebü'l-Hasan (أبو الحسن ابن أبي شبة)

Ebû'l-Hasen Osmân b. Muhammed
b. Ebî Şeybe İbrâhîm el-Absî el-Kûfî
(ö. 239/853)

Hadis ve tefsir âlimi.

156 (773) yılında Kûfe'de doğdu. Dede-si İbrâhîm'e nisbetle İbn Ebû Şeybe diye anıldı. Üçüncü dedesinin Havstî diye anılması, ailenin aslen Belhli olduğunu ve muhtemelen Arap soyundan gelmediğini göstermektedir. Aynı künye ile şöhret bulan kardeşleri Ebû Bekir b. Ebû Şeybe ile Kâsım'dan daha büyüktür. Hadis alanındaki çalışmalarıyla tanınan oğlu Ebû Ca'fer Muhammed de İbn Ebû Şeybe künyesiyle meşhur olmuştur. İlk tahsilini Kûfe'de yaptıktan sonra Irak ve Şam bölgesini dolaştı. Tahsilini ilerletmek için Mekke ve Rey'e gitti. 173 (789) yılında Bağdat'a yerleşti. Cerîr b. Abdülhamîd, Süfyân b. Uyeyne, Hüseyim b. Beşîr, Abdullah b. Mübârek, Bîşr b. Mufaddal, İsmâil b. Uleyye ve Şerîk b. Abdullah gibi muhaddislerden ders aldı. Oğlu Muhammed ile Buhârî, Müslim, Ebû Dâvûd, İbn Mâce, İbn Sa'd, Bakî b. Mahled, Ebû Ya'lâ el-Mevsilî, Abdullah b. Ahmed b. Hanbel, İbn Ebû'd-Dünyâ, Ebû Hâtim er-Râzi ve Ebû Zür'a er-Râzî gibi âlimler ise onun talebelere dir.

İbn Ebû Şeybe pek çok hadis otoritesinin güvenini kazanmış, Buhârî elli beş, Müslim 135 hadisini sahihlerine almışlar, Ebû Dâvûd ve İbn Mâce de ondan işittikleri birçok hadise sünenlerinde yer vermişlerdir. İclî kendisini "sika", Yahyâ b. Maîn "sika-me'mûn" diye nitelendirmiş, Ahmed b. Hanbel ondan övgüyle söz etmiştir. Zehebî de sağlam bir hadis hâfızı olduğuna işaret etmekle birlikte bazıları tarafından tenkit edildiğini dikkate alarak İbn Ebû Şeybe'yi "sadûk" terimiyle değerlendirmiştir (*el-Mugnî*, II, 425). İbn Hacer, büyük hadis hâfizlarından saydığı İbn Ebû Şeybe'yi İbn Maîn, İbn Nümeyr, İclî ve daha birçoklarının güvenilir bulunduğu belirterek kendisinin de aynı görüşte olduğunu ifade etmiştir. Diğer taraftan İbn Ebû Şeybe'nin ferd ve garîb olarak rivayet ettiği bazı hadislerin hatalı olduğu ileri sürülmüştür. Ahmed b. Hanbel bunları münker kabul etmiş, Zehebî ise bu tür rivayetlerinin münker sayılamayacağını belirtmiştir.

İbn Ebû Şeybe, Halife Mütevekkil -Alelah tarafından Mu'tezile âlimlerinin görüşlerine cevap vermek üzere görevlendirilenler arasında yer almış, kendisine Bağ-

dat mescidinde bir minber tahsis edilmiş, buradaki derslerine büyük kalabalıkların katıldığı söylenmiştir. Onun tenkit edilen bir yönü de Kur'an'daki bazı lafızları yanlış okumasıdır (tashîf). "Fe-tallün" (el-Bakara 2/265) kelimesini "fe-zallün", "ceb-bârin" (eş-Şuarâ 26/130) kelimesini "hab-bâzin", "es-sikâye" (Yûsuf 12/70) kelimesini "es-sefine" şeklinde okuması onun tashîflerinin en belirgin örnekleridir. İbn Ebû Şeybe'nin tashîfleri muhtelif eserlerde tartışılmış, güvenilir bir muhaddis olması ile Fîl sûresinin başlangıcını (elem tera) "elif, lâm, mîm tera" şeklinde okuyacak kadar bilgisiz olması arasındaki çelişki değişik şekillerde yorumlanmıştır. Bazıları onun Kur'an'ı ezbere bilmediğini, bazıları bu hataların dil sürçmesinden kaynaklandığını, bazıları da İbn Ebû Şeybe'nin şakacı bir kişiliğe sahip olması sebebiyle bu okuyuşların birer şaka ürünü sayılması gerektiğini ileri sürmüştür. Tashîfleri sebebiyle kendisine yapılan itirazları, "Ben ve kardeşim Ebû Bekir, Âsım kıraatine göre okumayız" veya, "Hamza kıraati bid'atır" gibi ifadelerle geçiştirmeye çalışması onun şakacılığına örnek gösterilmiştir. Zehebî de İbn Ebû Şeybe'nin bu tashîfleri üzerinde durmuş ve onun Allah'tan af dilemiş olmasını temenni etmiştir. İbn Ebû Şeybe 3 Muharrem 239'da (14 Haziran 853) vefat etmiştir. Kelâbâzî'nin ölüm tarihini 21 Muharrem 232 (17 Eylül 846) olarak vermesi bir zühûl eseri olmalıdır.

Kaynaklarda İbn Ebû Şeybe'nin *el-Müs-ned fi'l-hadis*, *es-Sünen fi'l-fıkḥ*, *Târîh*, *Tefsîrül-'Qur'an* ve bazan muhtemelen yanlış olarak *Kitâbü'l-'Ayn* diye yazılan *Kitâbü'l-Fiten* adlı eserleri kaleme aldığı belirtilmektedir.

BİBLİYOGRAFYA :

Ahmed b. Hanbel, *el-'İlel* (Koçyiğit), I, 225-226; II, 239; Buhârî, *et-Târîhu'l-kebir*, VI, 250; a.mlf., *et-Târîhu's-sagîr*, II, 369-371; İclî, *eş-Şikâat*, s. 329; Ukaylî, *ed-Du'afa'*, III, 222-224; İbn Ebû Hâtim, *el-Cerh ve't-ta'dîl*, VI, 166-167; İbnü'n-Nedîm, *el-Fihrist*, s. 320; Kelâbâzî, *Ricâlu Şaḥîhi'l-Buhârî*, II, 522-523; İbn Mencûye, *Ricâlu Şaḥîhi Müslim*, II, 48-49; Hatîb, *Târîhu Bağdâd*, XI, 283-288; İbnü'l-Esir, *el-Lübâb*, II, 315; İbn Abdülhâdî, *'Ulema'ü'l-hadis*, II, 99-100; Zehebî, *Mizânü'l-'itidâl*, III, 35-39; a.mlf., *A'lâmü'n-nübelâ'*, XI, 151-154; a.mlf., *Tezkiretül-huffâz*, II, 444; İbn Nâsirüddîn, *Tavzîhu'l-müştebih* (nşr. M. Naîm el-Araksûsî), Beyrut 1414/1993, III, 385; İbn Hacer, *Hedyû's-sâri* (Hatîb), s. 423; a.mlf., *Tehzîbü't-Tehzîb*, VII, 149-151; Dâvûdî, *Tabakâtü'l-müfessirin*, I, 379; Nüveyhiz, *Mu'cemü'l-müfessirin*, I, 344; Ketânî, *er-Risâletü'l-müstetrafe* (Özbek), s. 96, 109; Ch. Pellat, "İbn Abî Şayba", *El²* (İng.), III, 692.

SELMAN BAŞARAN